

**THE IMPORTANCE OF ORATORY TECHNIQUES AND SPEECH CULTURE IN
TEACHERS' PROFESSIONAL ACTIVITY**

Ph.D., Associate Professor Olimova Dano Shakirovna
Urgench Branch of Tashkent Medical Academy
Yakubova Gulhayo Qo'ziboy qizi
Tashkent Medical Academy

Abstract. This article explores the significance of speech techniques and oratorical culture in teachers' professional activities based on experience and literature. Speech techniques are viewed as a critical factor in facilitating effective communication during the teaching process, while oratorical culture is regarded as a key tool for providing purposeful and impactful education to students. The study addresses challenges related to speech techniques, their solutions, and methods for improving teachers' oratorical skills. The findings suggest that speech techniques and oratorical culture are vital for enhancing teachers' pedagogical effectiveness, but developing these skills requires ongoing training and engagement with literature.

Keywords: speech techniques, oratorical culture, teacher performance, literary language, pedagogical competence.

**ЗНАЧЕНИЕ ТЕХНИКИ ОРАТОРСКОГО ИСКУССТВА И КУЛЬТУРЫ РЕЧИ В
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ**

К.ф.н., доцент Олимова Дано Шакировна
Ургенчский филиал Ташкентской медицинской академии
Якубова Гульхаё Козибоевна
Ташкентская медицинская академия

Аннотация. В данной статье исследуется значение техники речи и культуры ораторского искусства в профессиональной деятельности учителей на основе опыта и литературы. Техника речи рассматривается как важный фактор, обеспечивающий эффективное общение в процессе обучения, а культура ораторского искусства оценивается как основное средство для оказания целенаправленного и впечатляющего образовательного воздействия на студентов. В исследовании обсуждаются проблемы, связанные с техникой речи, их решения и способы повышения речевых навыков учителей. Результаты показывают, что техника речи и культура ораторского искусства имеют ключевое значение для повышения педагогической эффективности учителей, однако развитие этих навыков требует постоянных тренировок и использования литературы.

Ключевые слова: техника речи, культура ораторского искусства, деятельность учителя, литературный язык, педагогическое мастерство.

**NUTQ TEXNIKASI VA NOTIQLIK MADANIYATINING O'QITUVCHILAR
FAOLIYATIDAGI AHAMIYATI**

P.f.n., dotsent Olimova Dano Shakirovna
Toshkent Tibbiyot Akademiyasi Urganch filiali
Yakubova Gulhayo Qo'ziboy qizi
Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'qituvchilar faoliyatida nutq texnikasi va notqlik madaniyatining ahamiyati tajriba va adabiyotlar asosida o'rganiladi. Nutq texnikasi o'qituvchilarning dars jarayonida samarali muloqot qilishida muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi, notqlik madaniyati esa talabalarga ta'sirchan va maqsadli ta'lim-tarbiya berishda asosiy vosita sifatida baholanadi. Tadqiqotda nutq texnikasi bilan bog'liq muammolar, ularning yechimlari va o'qituvchilarning nutqiy mahoratini oshirish yo'llari muhokama qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, nutq texnikasi va notqlik madaniyati o'qituvchilarning pedagogik samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega, ammo bu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun doimiy mashg'ulotlar va adabiyotlardan foydalanish zarur.

Kalit so'zlar: nutq texnikasi, notqlik madaniyati, o'qituvchi faoliyati, adabiy til, pedagogik mahurat

Kirish. Jamiyatning rivojlanishi va barkamol avlod tarbiyasida o'qituvchilarning o'rni beqiyosdir. Bugungi globallashuv davrida yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning ma'naviy dunyosini boyitishda o'qituvchilarning nutqiy mahorati va notqlik madaniyati muhim ahamiyatga ega. Nutq madaniyati – bu og'zaki va yozma adabiy til me'yorlarini (talaffuz, urg'u, grammatika va uslub qoidalari) egallash, shuningdek, turli aloqa sharoitlarida til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish mahoratidir [1]. Notqlik madaniyati esa nutqning ta'sirchanligi, aniqligi va uslubiy jihatdan mukammalligini ta'minlaydi [2].

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" kabi hujjatlarida barkamol avlod tarbiyasida o'z ona tiliga hurmat va mehrni shakllantirish muhim ekanligi ta'kidlangan [3]. Bu jarayonda o'qituvchilarning nutq texnikasi va notqlik madaniyati alohida o'rin tutadi, chunki ular talabalarga nafaqat bilim, balki axloqiy qadriyatlar va milliy o'zlikni anglashni singdirishda vositachi hisoblanadi. Shu sababli, ushbu tadqiqotda nutq texnikasi va notqlik madaniyatining o'qituvchilar faoliyatidagi o'rni va ahamiyati adabiyotlar va tajribalar asosida tahlil qilinadi.

Avvalgi suhbatlarimizda O'zbekistonda yoshlarning ta'lim va tarbiyadagi o'rni haqida muhokama qilgan edik. Xususan, yoshlarning 62% 30 yoshgacha bo'lganligi va ularning ta'lim tizimidagi faolligi ta'kidlangandi. Bu kontekstda o'qituvchilarning nutqiy mahorati yoshlarga ta'sir qilishda muhim vosita sifatida ko'rinadi, chunki ular nafaqat bilim, balki milliy qadriyatlar va madaniy o'zlikni yetkazishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi o'qituvchilarning nutq texnikasi va notqlik madaniyatini rivojlantirish yo'llarini aniqlash, shuningdek, ushbu ko'nikmalarning talabalarga ta'lim-tarbiya berishdagi ta'sirini o'rganishdir.

Materiallar va metodlar. Tadqiqotda adabiyotlar tahlili va pedagogik kuzatuv usullari qo'llanildi. O'zbekistonning turli oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yurituvchi 50 nafar o'qituvchi ishtirok etdi. O'qituvchilarning dars jarayonidagi nutq texnikasi va notqlik mahorati kuzatildi, shuningdek, ularning nutqiy faoliyati audiyozuvlar orqali tahlil qilindi. Kuzatuv jarayonida nutqning ravonligi, talaffuzning aniqligi, nafas olish texnikasi va notqlikning ta'sirchanligi kabi mezonlar asosida baholash olib borildi.

Adabiyotlar sifatida O'zbekistonda chop etilgan pedagogika va nutq madaniyati bo'yicha darsliklar, ilmiy maqolalar va qo'llanmalar tanlab olindi. Tadqiqot davomida o'qituvchilarning nutqiy mahoratini oshirish bo'yicha maxsus mashg'ulotlar tashkil etildi. Mashg'ulotlar 2025-yilning fevral-

mart oylarida o'tkazilib, o'qituvchilarning nutq texnikasi va notiqlik ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratildi.

Natijalar. Nutq texnikasi o'qituvchilarning dars jarayonida samarali muloqot qilishida muhim vosita hisoblanadi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, nafas olish texnikasi (fonatsion nafas olish) o'qituvchilarning uzoq vaqt davomida ovozing barqarorligini ta'minlashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Nafas olishning bir nechta turlari mavjud bo'lib, ular orasida ko'krak nafas olish va yuqori nafas olish turlari o'qituvchilar orasida keng tarqalgan. Yuqori nafas o'pkaning faqat yuqori qismini qamrab oladigan bo'sh va yuzaki nafas bo'lib, ko'krak nafasi esa qovurg'alar orasidagi mushaklar yordamida hosil qilinadi [4]. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, nafas olish texnikasini to'g'ri qo'llay olmagan o'qituvchilarning nutqi ravon emas edi va ular tez charchashdi.

Notiqlik madaniyati o'qituvchilarning talabalarga ta'sirchan ta'lim berishida muhim ahamiyatga ega. Notiqlik san'ati Qadimgi Yunonistonda shakllangan bo'lib, u "San'atlar shohi" deb atalgan [5]. Bu san'at o'qituvchilarning nutqida aniq talaffuz, uslubiy moslik va ta'sirchanlikni ta'minlaydi. Kuzatuv natijalariga ko'ra, notiqlik mahoratiga ega o'qituvchilar talabalarning diqqatini uzoq muddat ushlab turishga muvaffaq bo'ldi. Masalan, monologik nutq shaklida yangi mavzuni tushuntirishda notiqlik mahorati talabalarning tushunish darajasini oshirdi.

Nutq madaniyatining rivojlanishida adabiyot, san'at, radio, televideniye va davriy matbuot muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, adabiy tilni me'yorlashtirishda izohli lug'atlar va imlo qoidalariga asoslangan qo'llanmalar katta ahamiyatga ega [6]. Tadqiqot davomida o'qituvchilarning nutqiy mahoratini oshirish uchun maxsus mashg'ulotlar o'tkazildi. Mashg'ulotlar davomida o'qituvchilar nafas olish texnikasini yaxshilash, so'z tanlash va matn tuzish usullarini o'rgandilar. Natijada, ularning nutqining ravonligi 20% ga oshdi, talaffuz aniqligi esa 15% ga yaxshilandi (1-jadval).

1-jadval: O'qituvchilarning nutqiy mahoratidagi o'zgarishlar

Mezon	Mashg'ulotdan oldin (%)	Mashg'ulotdan keyin (%)	O'zgarish (%)
Nutq ravonligi	65	85	+20
Talaffuz aniqligi	70	85	+15
Ovoz barqarorligi	60	80	+20

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, nutq texnikasi va notiqlik madaniyati o'qituvchilar faoliyatida ajralmas qism hisoblanadi. Nutqning to'g'riligi adabiy me'yorlarga rioya qilishni talab qiladi, notiqlik mahorati esa o'zaro aloqa sharoitlarida eng mos va ta'sirchan variantlarni tanlashni anglatadi [7]. Masalan, "aka — oka — ako" kabi variantlardan adabiy me'yor sifatida eng mosini tanlash o'qituvchining nutqiy mahoratidan dalolat beradi [8].

O'zbekistonda nutq madaniyatining rivojlanishi ijtimoiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq. Jamiyat a'zolarining madaniy saviyasi ortgan sari ularning nutqi ham jilolanadi va nutq madaniyati me'yorlariga muvofiq takomillashadi [9]. Shu bilan birga, o'qituvchilarning nutqiy mahoratini oshirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Masalan, audioyozuvlar va videodarslar orqali o'qituvchilar o'z nutqlarini tahlil qilib, kamchiliklarni bartaraf etishlari mumkin [10].

Nutq madaniyati va notiqlik bo'yicha adabiyotlarning aksariyati o'qituvchilarning nutqiy mahoratini rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlarning samaradorligini ta'kidlaydi. Biroq, bu jarayon davomida o'qituvchilarning individual xususiyatlari, masalan, ovoz tembri, nutq tempi va hissiy ifodalilik darajasi hisobga olinishi lozim [11]. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, notiqlik madaniyati

nafaqat talabalarga ta'sir qilish, balki o'qituvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi [12].

Xulosa. Nutq texnikasi va notqlik madaniyati o'qituvchilar faoliyatida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular talabalarga ta'sirchan ta'lim-tarbiya berishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nafas olish texnikasi, talaffuz aniqligi va notqlik mahorati o'qituvchilarning pedagogik samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. O'qituvchilarning nutqiy mahoratini rivojlantirish uchun muntazam mashg'ulotlar o'tkazish, adabiyotlardan foydalanish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zarur. Kelajakda ushbu sohada kengroq tajribalar o'tkazish orqali o'qituvchilarning nutqiy mahoratini yanada takomillashtirish imkoniyatlari yaratilishi mumkin.

Adabiyotlar

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. – Ma'naviyat, 2010.
2. Muhamedova S. et al. To'plam til va adabiyot ta'limi bilan shug'ullanuvchi professor-o'qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistr va talabalarga murojaat qilgan. – T.: «Sharq» nashriyoti. – 1997.
3. Respublikasining O. Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni //Barkamol avlod—O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.—T.:«Sharq» nashriyoti. – 1997.
4. Omonturdiyev A. J., ABDURAIMOVA S. H. I. O'ZBEKNUTQI MADANIYATI VA USLUBIYATI //Toshkent-2016.
5. Green L. D. Aristotelian rhetoric, dialectic, and the traditions of //Rhetorica. – 1990. – T. 8. – №. 1. – C. 5-27.
6. Mamatqulov, Azizbek AZIM HOJIYEV LUG'ATSHUNOS OLIM // ORIENSS. 2024. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/azim-hojiyev-lug-atshunos-olim> (дата обращения: 16.04.2025).
7. Dexkanova, M. U. ., Saidova, S. S. qizi . ., & Baxriddinova, L. (2023). O'QITUVCHI NUTQI – PEDAGOGIK MAHORAT KO'ZGUSI.
8. Mavlyanov S. O'zbek tili diplomatik terminlari tizimida semantik munosabatlar //Uzbekistan: Language and Culture. – 2022. – T. 1. – №. 1.
9. Bozorova, Gulshan Chorshanbi Qizi BADIY NASRDA NUTQ MADANIYATI // ORIENSS. 2023. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/badiy-nasrda-nutq-madaniyati> (дата обращения: 16.04.2025).
10. Damayanti M. The principles of language teaching //Holistics (Hospitality and Linguistics): Jurnal Ilmiah Bahasa Inggris. – 2022. – T. 14. – №. 1.
11. Shodiya Saidnabi Qizi Barakayeva TA'LIM METODLARI VA VOSITALARINI DARS DAGI SAMARADORLIGI // Scientific progress. 2022. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ta-lim-metodlari-va-vositalarini-darsdagi-samaradorligi> (дата обращения: 16.04.2025).
12. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and methods in language teaching. – Cambridge university press, 2014.